

O AKCENTUACIJI STRIZIVOJNSKOGA GOVORA

Mira Menac-Mihalić

Usporedbom istraživanja o strizivojnskom govoru u rasponu od stotinjak godina pokušava se utvrditi što se u tom razdoblju akcenatski promijenilo, a što se sačuvalo. Istražuje se današnja staroštokavska slavonska akcentuacija strizivojnskoga govora i uspoređuje s Ivšićevim i Sekerešovim podacima.

Ključne riječi: Strizivojna, Slavonija, hrvatska dijalektologija, akcentuacija, staroštokavski

Rijetki su hrvatski govori proučavani u pravilnim vremenskim razmacima. Podatke o strizivojnskom govoru nalazimo u okviru proučavanja posavskih govora (S. Ivšić, 1912.) prije sto godina, pedesetak godina kasnije isti se govor proučava u okviru OLA (S. Sekereš, 1968.). Idućih pedesetak godina kasnije, 2012. godine, snimanjem i preslušavanjem snimaka strizivojnskoga govora dolazimo do najnovijih podataka.

* * *

Ivšić je u svom radu *Današnji posavski govor* opisao dijalektološku situaciju u Posavini početkom 20. stoljeća. Akademik Stjepan Damjanović,¹ kao što sam kaže, pregledavajući Ivšićevu ostavštinu u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu naišao je “na velik broj njegovih bilježnica u koje je zapisivao svoja zapažanja o pojedinim govorima, a putovao je i bilježio po cijeloj Hrvatskoj” (Damjanović 2006b, 105). Pronašao je bilježnice u koje je Ivšić bilježio ono što je čuo u Strizivojnoj u rujnu 1906. i u lipnju 1912. Pretpostavljajući da bi zapisi mogli “biti od koristi današnjim istraživačima hrvatskih govora” jer je “na svakoj riječi zabilježen i naglasak pa je možemo izgovoriti točno onako kako su izgovarali strizivojnski Šokci 1912. godine.” Damjanović s posebnim marom i ljubavlju objavljuje sve zapise (Damjanović 2006b, 10–108).

Stjepan Sekereš ispitao je 1968. informante Šimu Maršić (rođena 1885.), Katicu Maršić (Damjanović) (rođena 1915.) i Pavu Maršića (rođen 1914.) po upitniku za Općeslavenski lingvistički atlas. Antun Šojat na temelju Sekerešova terenskoga istraživanja napisao je fonološki opis govora Strizivojne (OLA 40) 1981. godine. Na temelju Sekerešova zapisa i Šojatova opisa godinama izlaze u svim slavenskim zemljama knjige koje obrađuju pojedine fonološke (npr. refleks jata, refleks jora i jera, refleks prednjeg nazala) i leksičke teme, a Strizivojna je jedan od 850 obrađenih slavenskih punktova u tom atlasu.

Studentica Marija Petričević, u sklopu rada na kolegiju Hrvatska dijalektologija, u Strizivojnoj je 2012. godine snimila informanticu Maru Lepković (rođenu 1927.). Ja sam tu snimku preslušavala i analizirala izdvajajući pojedine akcenatske karakteristike.

---

¹ Prema svjedočenju našega cijenjenoga profesora i akademika Damjanovića to je prezime njegov djed izgovarao Dämjanović, kako je zapisao i Ivšić. Danas se takav naglasak više ne čuje – zovemo ga Damjánović – prezime se usustavilo prema brojnim prezimenima toga naglasnoga tipa.

NAGLASCI²

Iz navedenih izvora mogu se izdvojiti usporednice i vidjeti što je u zadnjih sto godina ostalo isto, a što se promijenilo. Najprije navodim Ivšičev naglasni uzorak za 1. Ivšičevu naglasnu grupu uz primjere iz objavljenog Ivšičeva rada (Ivšić 1913), primjere iz Ivšičevih bilježnica (Damjanović 2006b). Stanje govora Strizivojne u 1968. godini oprimjereno je samo nekim od brojnih (više od 3400) odgovora u upitniku za Općeslavenski lingvistički atlas (nalazi se u rukopisu u Zavodu za lingvistička istraživanja, HAZU). Primjeri za 2012. godinu snimljeni su i dostupni na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Najpostojaniji je uzorak onaj s akutom na srednjem slogu. I Ivšić ga je smatrao postojanim pa ga posebno ne zapisuje na terenu niti navodi primjere za sve govore. Imamo ovakvu situaciju:

Ivšičev uzorak	Posavski govor ³	Ivšičeve bilježnice ⁴	OLA 1968. ⁵	snimke 2012.
sačūvām			kukuřiče, ⁶ preživa, protěgne	isūši, ne dōđe, pripovīda, pripovīdamo

Akut na zadnjem slogu iza kratkog sloga dobro se čuva, potvrđen je od Ivšića do danas, ali su 1968. godine, uz takve primjere, sporadično zapisani i primjeri s prenesenim naglaskom na prethodni kratki slog, uz čuvanje dugoga završnog sloga:

² Ostale karakteristike toga govora opisao je Damjanović (2006a).

³ Citiram samo onda kad je primjer zapisan upravo za Strizivojnu. Ako je primjer zapisan za više govora, nije sigurno da su sve fonološke karakteristike potvrđene za sve navedene govore, pa takve primjere ne navodim.

⁴ Sekereš i Ivšić u *Posavskom govoru* bilježili su *ń*, a Ivšić u bilježnicama *lj*, *nj*. Ovdje sam ujednačila i bilježila s *lj* i *nj*.

⁵ Da bih olakšala čitanje ovoga članka, naglaske bilježim kako je uobičajeno po hrvatskoj tradiciji, a ne onako kako se donosi u OLA.

⁶ Ivšić je napisao spominjući i govor Strizivojne: “u sjeveroistočnom se dijelu posavskoga govora govori *č* i *đ* mjesto *č* i *ž*” (Ivšić 1913 I, 203), ali primjere piše sa *č* ≠ *ć*, kasnija bilježenja na mjestu *č* i *ć* imaju *č*.

Ivšićev uzorak	Posavski govor	Ivšićeve bilježnice	OLA 1968.	snimke 2012.
vodē	Duovī	djecē	pekū, sjeđī, leži // sestrē, djecē // vòdē, lētī	stojī, G kojekakē, zemljē, zovē
	patekār, Šćitār		sijáč, zemljōm, uzēt, stojīm	jedān//jedān

Iako Ivšić nije naveo kao uzorak primjere s akutom u jedinom ili zadnjem slogu, navodim primjere koji pokazuju čuvanje:

Ivšićev uzorak	Posavski govor	Ivšićeve bilježnice	OLA 1968.	snimke 2012.
	dūš ⁷	strīc	tavān, dīm, klīn, sīr, pīt, nōž, dām, dāš, trēst	vīše pūt

Dugosilazni naglasak na zadnjem slogu iza kratkog sloga dobro se čuva:

Ivšićev uzorak	Posavski govor	Ivšićeve bilježnice	OLA 1968.	snimke 2012.
ostō		(prek)lanjskī	igrō	ostō

Uzorak s dugosilaznim naglaskom na zadnjem slogu iza dugoga sloga doživio je najviše promjena. Već se u Ivšićevo vrijeme vidi dvostrukost – u bilježnici je Ivšić zapisao jedan primjer u kojem je naglasak prešao na prethodnu dužinu u obliku dugouzlaznog, a prije naglašeni slog ostao je dug, takva je velika većina primjera zapisanih 1968. Godine 2012. zapisan je dvoslogi naglasak:

⁷ Realizacija *u* kao *ū* nije zabilježena ni 1968. ni 2012.

Ivšičev uzorak	Posavski govor	Ivšičeve bilježnice	OLA 1968.	snimke 2012.
rūkôm	prēdēm	nīšām, sa vōjskôm	rūkôm	
kazīvô	(u) zūbī, prēdū	strīljō ⁸	vézō, lízō, istézō, píčē	dānā

Kratkosilazni naglasak na srednjem slogu iza kratkoga dobro se čuva. Vrlo je rijetko 1968. zapisano prenošenje naglasaka u obliku kratkouzlaznoga:

Ivšičev uzorak	Posavski govor	Ivšičeve bilježnice	OLA 1968.	snimke 2012.
nošili	ozdrāvljet, ozdrāvjala	nedīlje, drvēna, ćuprīja, pogīnio, pod orējom, krajcāre, kolēb	kobīla, nošīla, pšenīca, sikēra, volōvi // kōpita	u močvāri, svekřva, onā je, ⁹ kakō se

Kratkosilazni naglasak na srednjem slogu iza dužine kod Ivšića se dobro čuva¹⁰ dok je 1968. zapisano da je došlo do pomicanja akcenatskog mjesta na prethodni dugi slog. Uzimajući u obzir da današnji primjeri variraju – postoje realizacije s dužinom i kratkosilaznim s jedne strane i s dvoslogim naglaskom s druge strane, može se pretpostaviti da je i 1968. situacija fonetski bila složena, a fonološki je interpretirana s dugouzlaznim naglaskom na mjestu prednaglasne dužine.

Ivšičev uzorak	Posavski govor	Ivšičeve bilježnice	OLA 1968.	snimke 2012.
kāžāli	šūčēla	svīnjčēta, do Brāšānceva, rā°đīli ¹¹	órlovi, plīvijo, rážanj	na sprōvōdu, vřšīlo // rāđīlo

⁸ Jednom zapisano i bez zanaglasne dužine: *prepovido*.

⁹ Ovdje navodim i primjere u kojima je naglasak na srednjem slogu fonetske riječi.

¹⁰ Uz iznimku Vragólovići (s naznakom da su starinom iz Bosne).

¹¹ Zapisano *ā*, uz napomenu da se radi o zatvorenom *a*. Očito greškom zapisan kratkouzlazni na zadnjem *i*.

Kratkosilazni naglasak na oksitonezi iza kratkog sloga nije bio potpuno stabilan ni u Ivšićevo vrijeme. Upravo u tom tipu Ivšić navodi primjere za “dvoslogi akcent (Doppelakzent)”. Fonološki je dvoslogi naglasak interpretirao kao kratkosilazni na starom mjestu, što se vidi iz naglasnoga uzorka. S druge strane, Sekereš je veći dio primjera ovoga tipa bilježio s naglaskom na starom mjestu, manji broj primjera s pomaknutim naglaskom prema početku riječi. Najnoviji primjeri pokazuju i čuvanje staroga stanja i dvoslogi naglasak:

Ivšićev uzorak	Posavski govor	Ivšićeve bilježnice	OLA 1968.	snimke 2012.
otäc	ùbit, mòmäk	otäc, ubìt // mòmäk	obrâz, otäc, kukurüz, nožič, kajmäk, imät, // mèdvjed, kònac, tìbu	bogät, momäk // pèchèm
	(u) Bròdü	ocä, u Bròdü	iglä, çelö, nogä, rebrö	dvî sestřè // dòšlä, mògü

Iako kratkosilazni naglasak na zadnjem slogu iza dugog sloga ni Ivšić ni Sekereš nisu zabilježili, nego je u tom uzorku naglasak bio prenesen na bivšu prednaglasnu dužinu u obliku dugouzlaznoga, danas se, osim takvih primjera, može čuti i realizacija s dvoslogim naglaskom, ali i s čuvanjem staroga stanja: s prednaglasnom dužinom i kratkosilaznim na kraju.¹²

Ivšićev uzorak	Posavski govor	Ivšićeve bilježnice	OLA 1968.	snimke 2012.
rúka		stríci (pl od stríc), Ívo, Míšo, mlíko, patekára, patróla, počéta	gláva, rúka	znätè, bākä // bākä, Jánjä, živä // bākä, bíla, Jánja, Jánju, u dučánu, u glávi

¹² Takve ostvaraje bilježe za neke druge posavske govore Kapović i Peraić.

Ivšičev uzorak	Posavski govor	Ivšičeve bilježnice	OLA 1968.	snimke 2012.
	trá°žit ¹³		protégnit, rúćak, trúpac	kāžāt, rāđit, na sprõvõd, svētac // pripovídat // národ

Svest ćemo navedene primjere na Ivšičeve uzorke i promotriti razlike:

Ivšičev uzorak	vodě	sačŭvām	ostô	nosĭli	otac	kāžāli	rŭkôm	rúka	kazívô
2012.	vodě	sačŭvām //sačŭvam	ostô	nosĭli	otac // òtác	kāžāli // kázāli	rŭkôm // rŭkôm	rŭkā // rŭkā // rúka	kazívô

Može se zaključiti da se u nizu Ivšičevih uzoraka do danas nisu dogodile nikakve promjene:

Ivšičev uzorak	vodě	ostô	nosĭli
2012.	vodě	ostô	nosĭli

U jednom je uzorku došlo do fakultativne promjene – zanaglasna se dužina može i ne mora ostvariti:

Ivšičev uzorak	sačŭvām
2012.	sačŭvām // sačŭvam

U nekoliko je uzoraka došlo do fakultativnog pomicanja akcenatskog mjesta:

¹³ Zabilježeno á°, uz napomenu da se radi o zatvorenom a.

Ivšićev uzorak	otāc	kāzāli	rūkōm	kazīvō
2012.	otāc // òtāc	kāzāli // kázāli	rūkōm // rúkōm	kazívō

Danas su u jednom uzorku uočene realizacije i starije od onoga što je zapisano prije 100 ili 50 godina:

Ivšićev uzorak	rúka
2012.	rūkà // rúkà // rúka

FAKULTATIVNO DULJENJE

Ivšić je u Strizivojni zapazio fakultativno duljenje¹⁴ te je s tromim naglaskom zapisao: mǎnje, mǎter, nǐšta, svǎtove.¹⁵ U bilježnicama je zabilježio: gòdin/ /gòdin, nòvāc//nòvāc mǎter//mǎter, jàpa// jǎpa, krajcǎre//krajcǎra, ostāviti/ /ostāviti, na kòli//na kòli, šūčěću//šūčěću, òče//òče (Damjanović 2006b, 108). Sekereš je 1968. zapisao uzmi. Duljenje se čuje i danas i to ne samo na prvom nego i na zadnjem slogu: nǎma, svǎšta, uzmi, čovjék otkád, pomést.

NAGLASAK U VEZI S PROKLITIKOM

Ivšić je zaključio da “u posavskom govoru može proklitika dobiti akcent, i to u starijim dijelovima posavskoga govora skakanjem akcenta, npr. ù vo-du, ù rúku, i kadšto pomicanjem akcenta, npr. ù rat, ... òd lakta,... ù braš-no,... nǎ uvetu – Strizivojna” (Ivšić 1913/1, 250–252). Sekereš je zapisao

¹⁴ Isti je naglasak Ivšić u Strizivojni zabilježio i u drugim pozicijama: počéta//počéta (Damjanović, 106), patekára//patekára (107), krváva//krváva, krûn//krûn//krûn (gen. pl.) (Damjanović, 2006b, 108).

¹⁵ “i ti primjeri pokazuju, da akcent “ ne dolazi samo mjesto onoga književnoga ” ispred kojega proklitika dobiva ` , nego i mjesto onoga ” , ispred kojega proklitika dobiva ””(Ivšić: 1913/1, 151)

primjere sa skakanjem: pò vodu, ù poľe, n ruku¹⁶, ali i bez skakanja: u šumi/ /u šume, na nòs. Godine 2012. zabilježeni su primjeri sa skakanjem naglaska: ù poľe, ù vodu. Pomicanje akcenta na proklitiku nije zabilježeno: od mène, bez tëbe, u kùču.

ZANAGLASNE DUŽINE

Zanaglasne dužine prije 100 godina bile su, čini se po zapisima, bitno stabilnije nego u druga dva promatrana razdoblja. Ivšić je u cijelom nizu primjera zabilježio: dũkã^{ot},¹⁷ zavětita pridj. ž.r., mřtvō, nē smijũ (Ivšić 1913), cřnōg, pokōjnōg, přvã, sōbōm, starìjē, vřđō, drũkčē, Vřnkōvci, imōvskĩ, u opãncĩ, kãsãrna (Damjanović 2006b, 106–108). Rijetki su primjeri kao: čãrdãkovi¹⁸ (isto, str. 106), gōdin//gōdin (gen. pl.) (isto, 108).

Sekereš stare zanaglasne dužine najčešće ne bilježi, zapisuje one nastale pomicanjem dugog naglaska na prethodni slog, dakle najčešće su dužine iza kratkouzlaznoga i dugouzlaznog naglaska: topòlē, dúbē, síčē, gòrĩ, kléčĩ, ali: mřkve pšenĩce (gen. jd.), motřkom (instr. jd.), cřveni, přjem, mlãtim, mlãtiš. mlãtimo, mirřše, lřpi, odmãra se, čēka, vřdi, glēda.¹⁹ 2012. govornica izgovara: pripovřda, pripovřdamo, Světa Klãra, mãla, dōđe, křpi, ali i: kũčē (gen. jd.).

* * *

Promatrajući razvoj akcentuacije govora mjesta Strizivojne u Slavoniji u posljednjih stotinjak godina, polazeći pritom od Ivšićevih zapisa o strizivojnskom govoru, možemo zaključiti da je većina karakteristika ostala nepromijenjena. To potvrđuje kako je, usprkos utjecajima (prvenstveno standardnoga hrvatskoga, novoštokavskoga, na strizivojnski, staroštokavski) jezična raznolikost opstala. Unatoč ovakvim, dijalektološki optimističnim zaključcima, bojim se da će, zbog globalizacije, neko buduće istraživanje za 50 ili 100 godina pokazati bitno različite rezultate.

¹⁶ Bez zanaglasne dužine.

¹⁷ Uz napomenu da se kod ã^o radi o zatvorenom *a*.

¹⁸ Ivšić je zabilježio kračinu.

¹⁹ Rijetki su kod njega primjeri tipa: kōlãr, pōjãs.

LITERATURA

- Brozović, D.; Ivić, P. (1988) *Jezik, srpskohrvatski/hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*, Jugoslavenski leksikografski zavod “Miroslav Krleža”, Zagreb.
- Celinić, A., Čilaš Šimpraga, A., Kurtović Budja, I., Jozić, Ž. (2010) *Prinosi hrvatskoj dijalektnoj fonologiji*, Književni krug Split, Split.
- Damjanović, S. (2006a) *Bilješke o govoru imenu sela Strizivojne, Slavonske teme*, Pergamena, Zagreb, 145–160.
- Damjanović, S. (2006b) *Stjepan Ivšić u Strizivojni 1906. i 1912. godine, Slavonske teme*, Pergamena, Zagreb, 103–109.
- Ivšić, S. (1913) Današnji posavski govor, “Rad JAZU” 196, 124–254 (I); “Rad JAZU” 197, 9–138 (II), Zagreb.
- Jozić, Ž. (2004) Najstariji naglasni tip posavskoga govora danas, “Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje”, 30, Zagreb, 73–83.
- Kapović, M. (2008) O naglasku u staroštokavskom slavonskom dijalektu, “Croatica et Slavica Iadertina”, 4, Zadar, 115–147.
- Kolenić, Lj. (1997) Slavonski dijalekt, “Croatica, prinosi proučavanju hrvatske književnosti”, 45/46, Zagreb, 101–116.
- Lisac, J. (2003) *Hrvatska dijalektologija 1, Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*, Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb.
- Peraić, M. (2005) O prozodiji beravačkog govora, “Filologija”, 45, Zagreb, 97–106.
- Sekereš, S. (1967) *Klasifikacija slavonskih govora*, “Zbornik za filologiju i lingvistiku”, 10, Novi Sad, 133–145.
- Sekereš, S. (1977) *Akcenatske zone slavonskoga dijalekta*, “Zbornik za filologiju i lingvistiku”, 20/1, Novi Sad, 179–201.
- Sekereš, S. (1968) OLA upitnik Strizivojna, 3436 odgovora u 18 bilježnica u rukopisu.
- Šojat, A. (1981) Strizivojna (OLA 40) Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom, Sarajevo. Posebna izdanja Akademije nauka Bosne i Hercegovine IV/9.

SUMMARY

ON ACCENTUATION OF THE STRIZIVOJNA LOCAL IDIOM

Mira Menac-Mihalić

The author deals with the present day accentuation of the Old Štokavian Slavonian dialect of Strizivojna, comparing insights with Ivšić’s and Sekereš’s data.

Key words: Strizivojna, Slavonia, Croatian dialectology, accentuation, Old Štokavian

Primljeno 28. veljače 2012.